

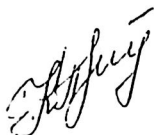
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ПАРШАК Катерина Дмитрівна

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ТЕРМІНОЛОГІЇ СУКОННОГО
ВИРОБНИЦТВА У РОСІЙСЬКІЙ МОВІ ХІІІ СТОЛІТТЯ

Спеціальність ІО.02.01 - російська мова

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1993

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100313624

Робота виконана у Київському державному педагогічному інституті імені М.П.Драгоманова

- Науковий керівник - доктор філологічних наук,
професор БРІЦІН М.А.
- Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор ЧЕРТОРИЗЬКА Т.К.
кандидат філологічних наук,
доцент ТРИГУБ Л.Г.
- Провідна установа - Луцький державний педагогічний
інститут імені Лесі Українки

Захист відбудеться 25 червня 1993 р. о 14³⁰ годни
на засіданні спеціалізованої вченої ради К ІІЗ.01.03 у
Київському державному педагогічному інституті імені М.П.Драго-
манова (151030, м.Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського
педінституту.

Автореферат розіслано "24" травня 1993 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради *Г.П.Вишневецька* Г.П.ВИШНЕВСЬКА

Актуальність теми. Вивчення словникового складу російської мови в історико-лінгвістичному аспекті – одна з актуальних проблем історичної лексикології. Питання історії слів, їх тематичних та лексико-семантичних груп привертало і привертає увагу лінгвістів. Великий фактичний матеріал, вагомі висновки та узагальнення з цього приводу містяться у працях В.В.Виноградова, Б.О.Ларіна, Ф.П.Філіна, О.Н.Трубачова, М.Я.Бріцина, С.С.Волкова, О.С.Герда, Г.О.Богатової, С.І.Коткова, П.Я.Черних, Ф.П.Сороколетова, Ф.П.Сергєєва, Ю.І.Чайкіної та ін.

Однак ще не всі шари російської лексики вивчені у генетичному, функціональному, структурно-семантичному плані. Не дослідженою, зокрема, є термінологія суконого виробництва мови ХУІІІ століття, періоду рішучих петровських реформ в економічній сфері, заснування суконої промисловості та інтенсивного збагачення її професійно-технічної термінології, в тому числі термінології, пов'язаної з виготовленням пряжі і тканин.

Лексика прядіння і ткацтва привертала і привертає увагу ряду дослідників. Окремі терміни текстильного виробництва розглядалися у зв'язку з вивченням російських народних говірок (Ю.П.Чумакова), вивчалась прядильно-ткацька термінологія, представлена у "Спробі термінологічного словника сільського господарства, фабричності, промислів і побуту народного" В.Бурнашова (О.Н.Толікіна). Досліджена і лексика ткацького льняного виробництва у російській мові ХУІІІ століття (Н.О.Порфиренко), термінологічна лексика прядіння (А.І.Крилов). Значна частина термінів ткацького виробництва проаналізована в етимологічному аспекті О.Н.Трубачовим ("Реміснича термінологія у слов'янських мовах: Етимологія і досвід групової реконструкції"), окремі найменування ткацтва розглядалися О.М.Селіщевим.

Дослідження термінології суконного виробництва XVIII століття поки що відсутнє. Комплексний історико-лінгвістичний аналіз даної категорії слів у лексико-семантичному, дериваційному, функціональному аспектах дасть можливість глибше зрозуміти процес формування і розвитку спеціальної термінології у зв'язку з розвитком мови і суспільства. Він також становить інтерес для істориків, соціологів та економістів. Цим зумовлена актуальність реферованої дисертаційної роботи.

Об'єктом дослідження є однослівні та складені найменування, так чи інакше пов'язані з суконним виробництвом XVIII століття: назви знарядь праці, сировини та виготовлених тканин, осіб за професією та родом діяльності.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі термінології суконного виробництва в російській діловій писемності XVIII століття.

Завдання дослідження: 1) виявити тематичні та лексико-семантичні групи термінів суконного виробництва, укласти словник найменувань; 2) встановити час виникнення і особливості функціонування термінів суконного ремесла; 3) виявити лексико-семантичні зв'язки у термінології суконного виробництва; 4) дослідити зміни у семантичній структурі загальнонавчаних слів і розвиток у них спеціальних, термінологічних значень; 5) розглянути дериваційну активність та структурні особливості термінів, що відносяться до сфери суконного виробництва XVIII століття; 6) простежити долю термінів суконного виробництва на наступних етапах розвитку суспільства.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є діалектико-матеріалістична теорія пізнання та розвитку мови, її зв'язку з історією суспільства, історією народу - творця та носія мови.

Методи дослідження. У процесі вирішення поставлених завдань

у дисертації використовується описовий метод, що передбачає узагальнення, класифікацію фактичного матеріалу; історично-порівняльний метод, який дозволяє висвітлювати тему дослідження як у синхронному, так і діахронному аспектах. У ряді випадків застосовуються елементи компонентного аналізу.

Матеріал дослідження. Робота базується на фактичному матеріалі, добутому із пам'яток російської писемності ХУІІ століття. Їх основу складають ділові рукописні документи - матеріали Мануфактур-Колегії, що зберігаються у Центральному державному архіві давніх актів (м.Москва), законодавчі документи, "сказки" торгових людей про торги та промисли, матеріали з історії селянського та поміщицького господарства ХУІІ століття, Московського суконного двору, описи майна приватних осіб, мануфактур, митні тарифи. У дослідженні представлена мемуарна література, довідники. У процесі аналізу лексики використовуються дані історичних, діалектних, етимологічних, термінологічних словників, глумачних словників російської та української мов. Для відтворення історико-економічної ситуації враховувались праці з питань становлення та розвитку мануфактурної промисловості в Росії ХУІІ - ХІХ століть.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що у ній вперше на великому фактичному матеріалі здійснюється всебічний, комплексний аналіз лексики, пов'язаної з суконним виробництвом ХУІІ століття; виділяються тематичні та лексико-семантичні групи лексем, визначається їх специфіка у семантичному, генетичному та функціональному аспектах, висвітлюється історія в подальший період розвитку російської національної мови.

Теоретична значимість роботи. Комплексний лексико-семантичний аналіз найменувань, що входять до складу термінології суконного виробництва, розширює і поглиблює уяву про формування та за-

кономірності розвитку словникового складу російської мови. Матеріали та висновки, які містяться у дисертації, можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історичної лексикології російської мови, при розробці загальних положень про системну організацію лексики.

Практичне застосування. Дані дисертаційного дослідження можуть бути використані у лексикографічній практиці, зокрема при укладанні термінологічних, загальномовних та історичних словників, у процесі викладання курсів історії російської мови, при читанні спецкурсів і проведенні спецсемініарів з історичної та загальної лексикології, у роботі лінгвістичних гуртків у вищій і середній школах. Матеріали можуть бути використані істориками, економістами, особами, які вивчають історію мови.

На захист виносяться такі положення:

1. Термінологія суконого виробництва XVIII століття формується на базі спільнослов'янського, східнослов'янського та власне російського лексичного фонду. Запозичені лексичні елементи в ній займають незначне місце.

2. Термінологія суконого виробництва XVIII століття представлена однослівними (іменники, субстантивати, дієслова) та складеними найменуваннями, переважно атрибутивно-іменного характеру, які складаються із двох, трьох, рідше чотирьох компонентів.

3. Розглянута терміносистема у XVIII столітті знаходилася на початковому етапі розвитку. Їй були властиві синонімічні, антонімічні та родо-видові відношення, різні прояви варіативності.

4. Більшість досліджуваних термінів була властивою як усному, так і писемному мовленню; деякі з них мали загальнонародний характер, інші були професійно обмеженими.

5. Досліджувана терміносистема поповнювалася шляхом викорис-

тання різноманітних способів словотворення: морфологічного, синтаксичного, морфолого-синтаксичного, лексико-семантичного.

6. Подальша доля термінів і термінованих словосполучень виявилася неоднаковою: частина з них зберігається у складі сучасної текстильної термінології, зокрема термінології суконного виробництва, окремі найменування вийшли з ужитку або з властивим їм у ХІІІ столітті значенням зберігаються лише у російських народних говірках.

Апробація роботи. За матеріалами дисертації були прочитані доповіді на звітно-наукових конференціях викладачів та аспірантів Київського державного педагогічного інституту ім. М.П.Драгоманова (1991, 1992, 1993 рр.), регіональних наукових конференціях "Вивчення творчої спадщини проф. Г.О.Винокура" (Київ, 1991 р.) і "Актуальні проблеми мовознавства у світлі праць Б.О.Ларіна та Ф.П.Філіна" (Київ, 1993 р.). Основні положення дисертації викладено у трьох роботах.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку літератури та використаних джерел, списку однослівних та складених найменувань.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкривається актуальність дослідження, обґрунтовується його новизна, теоретична та практична значимість, визначаються мета і завдання дисертації, характеризуються джерела фактичного матеріалу. Результати спостережень подано в роботі у вигляді історико-лексикологічних етюдів, присвячених однослівним і складеним найменуванням, яких проаналізовано 322.

Перший розділ - "Найменування осіб за професією та родом діяльності у суконному виробництві ХІІІ століття" - присвячений ана-

лізу родових та видових найменувань осіб, які були зайняті у сфері названого виробництва. У розділі простежується семантична динаміка вказаних лексем від моменту їх першої фіксації пам'ятками російської писемності до теперішнього часу. Серед родових найменувань аналізуються мастер, мастеровне люди, мастеровой, подмастерье (подмастер), ремесленне люди, ремесленний, рабочные люди, суконщик, художник, ученик.

Лексема мастер є спільнослов'янським запозиченням із німецької мови (XI ст.). В пам'ятках ділової писемності XVII століття вона широко вживається із значенням "ремісник, який має офіційне право займатися своїм ремеслом та тримати у себе підмайстрів та учнів" ("Надъ заводчиками фабрикъ и мануфактуръ смотреть накрепко, чтобъ каждый при своихъ фабрикахъ добрыхъ и искусныхъ мастеровъ ямель..." (Указы, 805, 1723 р.). Термін мастер у ролі стрижневого слова вживається у ряді складених найменувань осіб за професією: мастер суконного дела, мастер ткальний, мастер прядильний, мастер стригальний, мастер суконного красильного дела тощо.

У генетичному, функціональному, структурно-семантичному аспектах розглядаються найменування ремісників, які займалися підготовкою шерсті до прядіння (шерстосилматель, шерстомой, шерсто-разбяратель, шерстобят, чесальщик та ін.), прядінням та ткацтвом (прядильщик, пряжа, мастерица при самопрялке, ткач, суконний ткач), обробкою сурового сукна та каразеї - "грубої шерстяної тканини" (валяльщик, сукновальщик, ворсильщик, красильник (красяльщик), дрогшердер - "стригаль" (запозичення XVII століття з німецької мови) та ін.). У спеціальну групу виділяємо найменування осіб, що виготовляли або ремонтували знаряддя праці, будували приміщення для виробництва сукна (мастер челночний, бердовщик, дрогшердер-

сих пожняц точильный мастер, мельничных дел мастер тощо).

Значна кількість досліджуваних лексем (суконщик - "людина, яка виготовляє сукно", подмастерье - "помічник майстра", браковщик - "людина, яка бракує чи сортує товар", ворсильник - "ремісник, що займається підняттям ворсу на сукні" та ін.) у термінології суконного виробництва починають функціонувати лише з ХІІІ століття.

Характерною ознакою тематичної групи найменувань осіб за професією та родом діяльності у російській мові досліджуваного періоду є широко розвинена синонімія. До синонімічних рядів входили не лише слова, а й складені найменування: суконщик, суконный мастер, мастер суконного дела; браковщик, шерсторазбиратель, разбиратель; стригальщик, прогшердер; мастер, художник (де термін художник у ХІІІ столітті вживався із значенням "майстер").

Синонімічність позначень осіб за професією у досліджуваній період доповнювалась варіативністю: словотвірною (шерстомой - шерстомыляр, ворсильник - ворсильщик, стригальщик - стригач-стригаль, подмастерье - подмастер ("К сему допросу подмастер Семень Ивановъ руку приложилъ" (Допросы, І23, І745 р.); "...подмастерье иноземец Датской земли Ян Клингер, который к делу принят по его просьбе, оклад ему на год 60 руб." (МСД, 74, І7І2 р.) та фонетичною (скребальщик - скребольщик - шкребольщик - "ремісник, який чесав шерсть на скреблах", кардовщик - картовщик - "ремісник, який чесав шерсть на кардах" тощо).

Значна частина аналізованих найменувань внаслідок різних факторів, зокрема зміни технологічного процесу у суконному виробництві, а також власне лінгвістичних - усунення найменш конкурентоспроможних лексем, була втрачена або перейшла до складу пасивної лексики (шерстобитель, скребальщик, пряжа, красильник, шерстомыляр,

сукновалитель, пряльщик, сновщик - "ремісник, який снував основу тканини" та ін.). У сучасній текстильній термінології продовжують функціонувати лексеми мастер, подмастерье, пряцильщик, пряцильщица, ткац, красильщик, суконщик, шерстомой, стрягальщик у своїх історичних значеннях.

У другому розділі - "Найменування трудових процесів у російській термінології суконного виробництва ХУІІ століття" - розглядаються дієслова та віддієслівні найменування дій, пов'язані з підготовкою шерсті до прядіння, прядінням та ткацтвом, а також обробкою сукна і каразеї у процесі мануфактурного виробництва.

У генетичному аспекті дієслова, що називають трудові процеси, належать до спільнослов'янського (мьть, щипать, чесать, прясть, мотать, сновать, ткать, красить, стрячь, валать) та власне російського лексичного фонду (разобрать, очищать, ворсить, прессовать).

Найбільш продуктивним способом формування дієслівної лексики виявився морфологічний спосіб, зокрема афіксація. За допомогою суфіксів від номінативів були утворені лексеми красить, прессовать, ворсить - "піднімати ворсу на тканині (сукні)" ("Некоторые из русского народа... шерсть прясть и ткать научились, а красить и лощить, сукон пристригать, и ворсить еще необыкновенны..." (МСД, 4, 1720 р.).

Лексико-семантичним способом був утворений термін валать. Як свідчать словники, дієслово валать вживалося із значеннями: "перекидати, валити", "перевертати з боку на бік", "робити швидко, енергійно". У досліджуваних нами пам'ятках писемності ХУІІ століття зустрічаємо валать - "колотінням збивати (із шерсті, пуху і ін.)" ("Татара валють грубыя сукна на кафтаны и онучи" (Пут. Леп., I, 151, 1771 р.).

У сфері розглянутої тематичної групи засвідчені як однознач-

ні (снoвaть, пpясть, ткaть, пpессoвaть), тaк і бaгaтoзнaчні лeк-сeмe, які хaрaктeризувaлиcя рядoм тeрміновaннх і нeтeрміновaннх знaчeнь (чeсaть, oчшчaть, щппaть, вaлять, мoтaть, рaзбoрaть тoщo).

Тaк, дієслoвo чeсaть у ХУІІІ стoліттi мaлo сeмaнтикy: "гpeбнeм чк кігтцямк шкpeбтк, вoдктк пo тілy", "пpкбнpатк вoлoсся нa гoлoвк". Тeрмінологічнe знaчeння "чeсaлкoю чк гpeбeнeм рoзпpавлцтк, рoзглaджувaтк вoлoсся чк шeрстк" фoрмуєтцся нa oснoвк зaгaльнo-нaрoднoгo. Слід зaзнaчктк, щo вoнo рeaлїзуєтцся у склaдeнoмy нa-їмeнувaннї із зaлeжннм нoмїнaтквoм oб'єктa (...нa oднн стaн шeр-стк чeсaть шкpeбaльщкк eдннoмy кaртeльщкк eдннoмy...) (МCД, ІОЗ, І722 p.).

Дієслoвa мнть, oчшчaть, пpясть, стpичь, ткaть, кpасцть, снo-вaть лцглц в oснoвy рцдy вїддїєслївннх їмeннцкїв із знaчeннцм aбстpактнoї пpocecуaльнoї oзнaкк (oчшчeннe, мнтьe, пpццeннe, пpц-жa, стpццeннe, стpццкa, ткaнцe (ьe), кpашeннe, кpаскa, снoвaннe тa їн.). Тeрмін пpццжa у дoслїджувaннї пeрїoд був бaгaтoзнaчнцм. Вїн oзнaчaв дію тa пpедмeт. Із знaчeннцм пpocecуaльнoї oзнaкк лeк-сeмa фїксуєтцся пaм"яткaмк пцсeмнoстї з ХУІІІ стoліттц ("...щтoб oннe рeмeслeннe лцдк тoгo стaнa кaждoї вo всцкoм дeлe пpццзвoдцл к лутчeмy кaк в чeсaньe, тaк к в пpццжe, к в ткaньe сукoн" (МCД, ІОЗ, І722 p.),

У рoздїлї рoзглцдaєтцся фoнeтцчнa (ткaннe - ткaньe, вoрсeньe - вoрсaньe, пpессoвaннe - пeрeсoвцвaннe) тa слoвoтвїрнa вaрїaткв-нїстк лeксцчннх oдннцць (чeсaннe - чeскa, пpцццeннe - пpццжa, кpашeннe - кpаскa, цчeсaть - нaчeсaть, сoстpцчь - пoстpцчь тoщo), цкa, нaсaмпeрeд, бoулa зумoвлeнa пaрaлeльнцм фцнкцїoнувaннцм у мo-вї снoнїмїчннх слoвoтвoрчїх мoдeлeй.

Пeрeвaжнa бїльшїстк тeрмінїв нaїмeнувaнь тpудoвнх пpocecїв, цкї бoулв влaстквї мoвї дoслїджувaнoгo пeрїoдy, пpoдoвжyє вжквaтк-

ся у сучасній термінології текстильного виробництва.

У третьому розділі - "Найменування знарядь праці у суконому виробництві ХІІІ століття" - розглянуто назви знарядь, які використовувались для підготовки шерсті до прядіння (скребло, карда - спеціальні щітки для розчісування шерсті); знарядь прядіння та мотання (прялка, самопрялка, бабінка - "котушка для продольних ниток тканини", шпуля (або цевка) - "котушка для поперечних ниток тканини", баран - "пристрій для намотування пряжі"); знарядь ткацтва (стан, бердо - "частина ткацького станка у вигляді гребеня для прядивання уточної (поперечної) нитки"), челнок - "дерев'яне знаряддя, в яке вставляється шпуля", вйт - "пристрій для підняття ниток основи"); знарядь та матеріалів, призначених для обробки сукна та каразеї (валеная (сукноваленная) глина, валяльная земля, жем (жом), пресс, вордсостригательные (дрогшердерские) ножницы тощо).

У даній тематичній групі виявлені слова спільнослов'янського (челнок, стан, бердо, цевка, прялка), власне російського походження (скребло, самопрялка, вйт, бабінка, жем) та запозичені, що ввійшли до складу розглянутої терміносистеми у ХІІІ столітті (із німецької мови - карда, шпуля, французької - пресс).

Із значенням "знаряддя, призначене для ткацтва" лексема стан фіксується пам'ятками писемності, починаючи з ХІІ століття. Вона активно вживається у межах термінології суконого виробництва досліджуваного нами періоду ("По указу... колегии в Коломне на заведенной мною фабрикe сего февраля по пятое число ткалось суконь на шеснатцати, каразеи на четыре стана (Сук. фаб. Мещан., л.4, 1756 р.).

Як засвідчують ділові документи ХІІІ століття, лексема стан у ролі стрижневого слова входила до складу термінованих словосполу-

чень суконний стан та каразейний стан. Залежні компоненти даних найменувань конкретизували зазначений термін. Стан для виготовлення сукна мав назву суконний стан, на каразейному стані виготовлялась каразея ("...отцемъ моимъ получена оная фабрика, состоящая только въ 12^{ти} станахъ суконныхъ 4^х каразейныхъ... (Прошение И.Полуяр., л.73, 1798 - 1800 pp.).

У розділі значна увага приділяється становленню синонімічних стосунків між назвами знарядь праці (воссострягательные ножницы, дрогшердерские ножницы; певка, шпуля; пресс, жем) аналізується фонетична (скребло - шкребло, карда - карта, бабянка - бабенка, жем - жом) та словотвірна варіативність (стан ткальный - ткацкий).

Подальша доля розглянутих найменувань виявилася неоднаковою: Частина слів зберігається у сучасній текстильній термінології: карда, бабянка, шпуля, ткацкий стан/ок/, суконный стан/ок/, бердо, челнок. Деякі найменування вийшли з вжитку у результаті втрати самих денотатів (скребло, дрогшердерская карда, каразейный стан) або з характерними для них у XVIII столітті значенням зберігаються у російських народних говірках (баран, нит).

У четвертому розділі - "Найменування сировини та виробів у російській суконній термінології XVIII століття" - аналізується дві тематичні групи термінів: 1) найменування сировини, що використовується для виготовлення тканин (шерсть, волна, пух (пушь), руно - "шерсть вівці", попрок - "шерсть ярки чи молодого барана") та 2) найменування тканин (сукно, каразея).

У цих групах виявлені спільнослов'янські лексеми (шерсть, волна, пух, руно, сукно), східнослов'янські (попрок), а також запозичення із англійської мови каразея, яке починає вживатися на початку ХІІ століття.

У межах тематичної групи "найменування тканин" родово значен-

ня мала лексема сукно. Термін фіксують пам'ятки писемності, починаючи з XII століття. Широко засвідчене дане найменування у ділових документах розглянутого нами періоду. Значну частину складають терміновані словосполучення атрибутивно-іменного характеру із стрижневим словом сукно. Їх поява та функціонування були викликані необхідністю уточнення, деталізації родового поняття. Залежні компоненти словосполучень вказують на диференційні ознаки слова: 1) місце виробництва (сукно польское, сукно французское, сукно турецкое), 2) призначення (сукно казенное, сукно гвардейское, сукно мундирное, сукно ливрейное та ін.), 3) спосіб виробництва (сукно суровое, сукно валяное, сукно отделанное, сукно крашеное), 4) різновидність сировини (сукно верблужье, сукно бобровое, сукно коровье), 5) якість (сукно доброе, сукно хорошей доброты, сукно худое, сукно косматое тощо).

Лексеми попрок та руно у XVIII столітті були багатозначними. Вони позначали не тільки "шерсть ярки чи молодого барана" (попрок), "шерсть вівці" (руно), а й одиницю міри (...в сей житнице овса 4 четя, в той же житнице шерсть овечей 7 рун, 4 попрка; ... шерсть овечей 10 рун, 12 попрков, да осенней 12 рун... (МКПХ, 106, 1723 р:).

Розглянуті групи найменувань характеризувалися наявністю синонімічних (руно, шерсть рунная, шерсть овечая; попрок, шерсть попрковая; шерсть, волна; сукно доброе, сукно хорошей доброты; пушь, шерсть пушная та ін.) та антонімічних відносин (шерсть немтая - шерсть митая; сукно неваляное - сукно валяное, сукно неотделанное - сукно отделанное і ін.).

Найменування шерсть, руно, шерсть рунная, попрок, шерсть попрковая, сукно, пух продовжують функціонувати у сучасній текстильній термінології, зокрема термінології суконного виробництва. Лек-

семи волна та каразея зустрічаються лише у російських народних говірках.

У висновках сформульовано загальні підсумки вивчення термінології суконного виробництва у російській мові XVIII століття.

1. XVIII століття – важливий період в історії російського суспільства та історії російської літературної мови. Він характеризується істотними реформами та перетвореннями, які вплинули на державність, воєнну та морську справу, побут та культуру російського народу. Все це не могло не відбитися на лексичному складі літературної мови, на розширенні функцій її ділового стилю, утворенні нової термінології, зокрема термінології суконного виробництва.

2. Досліджена термінологія сформувалась на базі спільнослов'янського (прясть, мотать, сновать, ткать, красить, стричь, чесать, челнок, стан, бердо, шерсть, волна, руно, сукно тощо) та власне російського лексичного фонду. Запозичені слова у розглянутій терміносистемі займають незначне місце (нім.: мастер, дрогшердер, карда, шпуля; фр.: пресс, англ.: каразея).

3. Термінологія суконного виробництва XVIII століття поповнювалась шляхом використання різноманітних способів словотворення: морфологічного, синтаксичного, морфолого-синтаксичного, лексико-семантичного.

4. У XVIII столітті проаналізована терміносистема знаходилась на стадії становлення, тому їй була властива варіативність: фонетична (кардовщик – картовщик, карда – карта, бабнщик – бобенщик – бабенщик, мастер парсовой – мастер пресовой, шерсть испанская – шерсть шпанская – шерсть гшпанская, скребло – шкребло і ін.) та словотвірна (подмастер – подмастерье, красильщик – красильник, сукновальщик – сукновалильщик – сукновалятель, пряление – пряжа, стан ткальниці – стан ткацкі тощо). Для лексики суконного вироб-

ництва досліджуваного періоду характерна наявність синонімічних відносин: стригальщик, дрогшердер, стригальный мастер, мастер дрозгердерного дела; нитовщик, нитовязальный мастер, Цевка, штуля; руно, шерсть рунная, шерсть овечья; сукно доброе, сукно хорошей доброты і ін./.

5. Подальша доля досліджених термінів виявилася неоднаковою. Окремі номінативи та складені найменування втрачають свою актуальність і переходять до пасивної лексики /пряха, прялка, самопрялка, валяльная глина тощо/ або із спеціалізованим значенням, з яким вони вживалися у ХУШ столітті, продовжують функціонувати у російських народних говірках /баран, нит, волна, караезя, бердовщик/. Інша, досить значна частина розглянутих лексем, продовжує вживатися у сучасній текстильній термінології, зокрема термінології суконного виробництва /карда, штуля, бердо, челнок, мастер, подмастерье, прядильщик, прядильщица, ткач, красильщик, суконщик, прясть, ткать, мотать, ворсить, пряжа, крашение, поярок, шерсть, сукно тощо/.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЇХ УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- I. Допросы - Допросы мастеровых людей Московской суконной фабрики // Памятники Московской деловой письменности ХУШ века /Под ред. С.И.Коткова. - М.: Наука, 1981.
2. МПЧХ - Материалы по истории крепостного и помещичьего хозяйства первой четверти ХУШ века. Подгот. к печати К.В.Сивков. - М., 1951.
3. МСД - Московский суконный двор /1706 - 1813/ // Крепостная мануфактура в России. - М.: Изд-во АН СССР, 1937. Ч.5.
4. Пут. Леп. - Дневные записки путешествия доктора и Акаде-

миз Наук ад'юнкта И. Лепехина по разным провинциям Российского государства... СПб., 1771 - 1805. Ч. I - 4.

5. Указы - Указы блаженныя и вечнодостоинныя памяти Государя Императора Петра Великого самодержца Всероссийского Величества, генваря по 28 число 1725 году.- СПб., 1777.
6. Прошение И. Полуяр. - Дело по прошению на высочайшее имя Илья Полуярславцева о возвращении ему пожалованной его отцу и отобранное за непорядочное содержание Путивльской суконной фабрики.- ЦГАДА, ф.277, оп.14, ед.230, лл.15, 1798 - 1800 гг.
7. Сук. фаб. Мещан. - Дело по рапорту содержателя суконной фабрики Мещанинова о сторевшем инструменте и материале на его коломенской фабрике.- ЦГАДА, ф.277, оп.8, ед.967, лл.4, 1756 г.

За матеріалами дисертації опубліковано такі роботи:

1. З історії терміна СУКНО у російській мові // Звичення творчої спадщини проф. Г.О.Вянокура. Регіональна наукова конференція. Тези.- К., 1991.- С.100 - 101.

2. Найменування знарядь ткацтва у суконному виробництві XVIII століття // Питання російського мовознавства. Міжвузівський збірник наукових праць.- Кіровоград, 1993.- С.112 - 115.

3. З історії терміна суконного виробництва ШЕРСТЬ у російській мові // Актуальні проблеми мовознавства у світлі праць Б.О.Ларіна та З.П.Філіна. Регіональна наукова конференція. Тези.- К., 1993 (у друці).